

Alleen erheen

We leven in een land waarin het stelletje de norm is. Je hebt iemand, of nog niet, of niet meer. Dat zijn de opties. Maar ik ben alleen. Kan ik dan wel naar de bioscoop?

Alleen is een probleem in Nederland. De supermarkt verkoopt de chemische desserts waar ik zo van hou per twee stuks. Of per vier, dan eten de twee kinderen mee. In sommige filialen kun je één broodje kopen, dat moet in een zak waar er eigenlijk zes in horen. Nou ja, men past zich aan. En 't gaat langzaam beter, behalve dus in het uitgaansleven.

In Den Haag kun je als vrouw alleen nauwelijks uit, zonder met medelijden aangekeken te worden door andere gasten. Ik heb het niet over feesten of festivals. Wel over beschaaftde gelegenheden waar de tachtig-plus vrouw van niveau graag een kopje thee drinkt. Die vrouw wil ik worden, dus ik moet haar nu al zijn. Waar kan ik heen? Des Indes is veranderd. Bij Corona vond ik de stoelen te laag. De lunchroom bij de Bonneterie is een dierbare herinnering. Goed servies, smakelijke taartjes, een rustige ambiance en geen lastigvalleerij, uitgezonderd de levende muziek in december.

Soms wil ik naar de bioscoop, naar een zaal zonder gillende jeugd met hun zwaaiende smartphones. Kinderen laat ik graag over aan hun ouders. Ik heb me laten vertellen dat in het buitenland andere opvoedingsmethoden tot mooie resultaten leiden. De laatste keer dat ik naar een bioscoop ging, belandde ik in een gemengd publiek, dat dan toch als een gemeenschappelijk kenmerk had, dat het zichzelf in de pauze verdeelde in clubjes. In kliekjes. Gezinnen, stelletjes, vriendjes en vriendinnetjes. 'Eén Spa Rood, graag', zei ik toen ik aan de beurt was, en om me heen viel er een kleine stilte. Was zij alleen? Kijk eens. Ja, hoor. Ik voelde het: alleen ergens heen, dat is niet goed.

Als ik mijn leed klaag, komen er banale antwoorden. Dat de mens niet gemaakt is om alleen te zijn. Dan zeg ik: en toch ben ik het en ga ik er niet aan dood, dus kennelijk zijn er alternatieven. Of iemand roept dat hij nergens last van heeft. Een goudvis die denkt dat zijn viskenkom de wereld is. Of (en dat zijn de ergsten) dat ik gewoon iemand moet charteren voor dat kopje thee, maar dat verdom ik. Dan wacht ik thuis wel op de dag dat een ondernemer voor deze grote groeiende doelgroep een lunchroom inricht. Daar ga ik alléén heen, zo vaak mogelijk.

Vilan van de Loo

FILMMAKER/COMPOSITIST MENDEL HARDEMAN

'Behalve een witte muur heb ik niks nodig'

Zeven jaar werkte de Haagse filmmaker en componist Mendel Hardeman (1977) aan zijn film 'De Zee van pelgrim Antonio'. Een poëtische, indringende film over een verdronken stad in het kurkdrome noordoosten van Brazilië. Hij vertoont hem zelf met een reizende bioscoop. Op witte muren overal waar mensen hem willen zien, in huiskamers of op andere plekken. Achter het verhaal in de film zit zijn eigen verhaal, dat soms verbluffende parallellen vertoont met de film.

Door Ellen Segeren

Al woont Mendel Hardeman sinds zijn achttiende in Nederland, Brazilië beschouwt hij nog steeds als zijn thuis. In het zuiden van Brazilië groeit hij op als zoon van een Nederlands emigrantenpaar, een predikant en een maatschappelijk werkster. Hij gaat er als een gewoon Braziliaans jongetje naar school. En daar gebeurt het. "Ik hoorde een verhaal dat me nooit meer los zou laten. Het speelde zich af in de Sertão, het woeste, droge binnenland van Noord-oost-Brazilië. Een pelgrim, Antonio de Raadgever, had twintig jaar door dat gebied getrokken en arme mensen in beweging gebracht om zelf iets aan hun lot te veranderen. Hij had een vrijstaat gesticht, Canudos. Veel mensen trokken erheen, vooral verschoppelingen, armen en ontheemde indianen. Het was een samenleving gebaseerd op solidariteit. Op een gegeven moment waren er zo'n 25.000 inwoners, een enorme stad voor die streek. De net uitgeroepen Braziliaanse republiek zat daar niet op te wachten, en na een langdurige belegering en groot verzet van de inwoners maakte het leger in 1897 Canudos met de grond gelijk. Er vielen tienduizenden doden, onder wie pelgrim Antonio. De weinige overlevenden raakten in een soort diaspora". Het is een zwarte bladzijde in de Braziliaanse geschiedenis, waarvan de regering het liefst ziet dat die wordt vergeten. Een uitspraak van Antonio is tot vandaag in heel Brazilië bekend: 'De Sertão zal zee worden'. Het bliken profetische woorden te zijn: er wordt een grote stuwdam gebouwd, en als die klaar is, verdwijnen de ruïnes van Canudos in 1969 in het water van het stuwmeer.

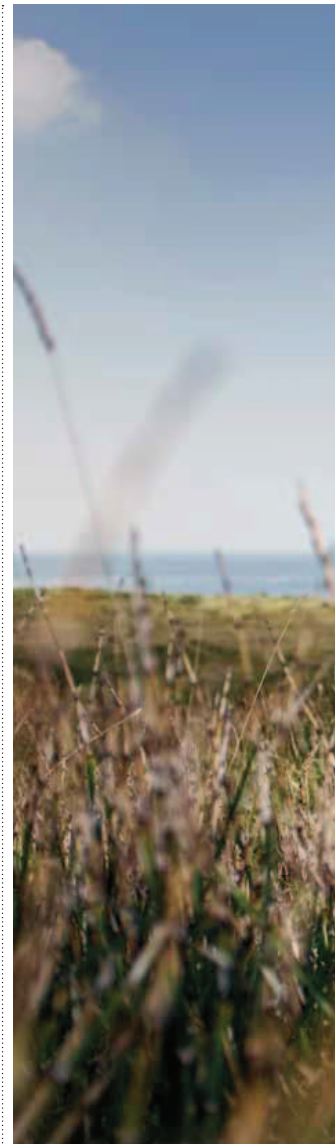
De jonge Mendel begint verwoed alles over Canudos te verzamelen wat hij te pakken kan krijgen. De rondreizende pelgrim en de teloorgang van diens utopische samenleving hebben de sociaal bewogen jongen in zijn greep. "Op mijn dertiende las ik er boeken over die eigenlijk te ingewikkeld voor me waren. In 1997, toen ik net een paar jaar in Nederland woonde, werd na 100 jaar de vernietiging van Canudos herdacht en een vriend in Brazilië stuurde mij alles wat erover verscheen. Ik wist dat ik er iets mee ging doen. In die tijd wilde ik componist worden, ik zou er een opera over maken of zo".

Lagen

Als hij 18 is, komt Mendel naar Nederland om theologie te studeren. Al snel stapte hij over op compositie en muziekvideo aan het Koninklijk Conservatorium. En hij blijft hangen in Den Haag. Een beetje verontschuldigend lachend zegt hij: "Ik ervaar het wonen in Nederland eigenlijk nog steeds als tijdelijk". In 2006 is hij met zijn vriendin in Brazilië als ze horen dat haar baan

'Die totaal verlaten plek, die grond waar dat allemaal op was gebeurd, het dáár zijn, raakte me op een heel diep niveau'

ophoudt. "Toen zeiden we: dan blijven we langer en gaan naar Canudos, 2500 kilometer naar het noorden. Na drie dagen reizen in de bus stapten we daar uit. En het klinkt misschien gek, maar het was alsof ik thuiskwam. Die totaal verlaten plek, die grond waar dat allemaal op was gebeurd, het dáár zijn, raakte me op een heel diep niveau. Het emotioneerde me enorm". Mendel spreekt met mensen in dorpen in de buurt. Hij zuigt het gebied in zich op. Zijn fascinatie is nog meer aangewakkerd en hij wil er iets mee. Hij is niet de enige. Canudos heeft beroemde schrijvers als Vargas Llosa en Sándor Márai geïnspireerd tot boeken en er zijn avonturenfilms over gemaakt. Mendel en zijn vriendin Susanne Dick besluiten snel weer terug te komen in Canudos en een installatie te maken met gefilmde portretten van mensen uit de streek. Drie maanden lang trekken ze rond langs afgelegen dorpjes. Ze wonen bij mensen in, leven met hen mee en leggen hun verhalen en bezigheden vast. Het worden intieme, liefdevolle portretten. Ze willen de kijker het gevoel geven zelf bij de mensen van Canudos op bezoek te zijn geweest. In 2008 staat de installatie twee weken in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam, maar dan wordt duidelijk dat het verhaal veel meer lagen heeft dan Mendel in een installatie kwijt kan. De installatie doet de mensen en de geschiedenis van Canudos geen recht. Het moet een bioscoopfilm worden. Daar is meer materiaal voor nodig, dus trekken ze voor de derde keer naar Canudos. De filmportretten uit de installatie reizen mee. "We gingen terug naar de mensen die we twee jaar eerder hadden gefilmd. We brachten een generator mee, want er was daar geen elektriciteit, en we lieten onze filmbeelden zien, groot gepro-

▶ Foto: Piet Gispen

jecteerd op een witte muur. Het hele dorp kwam kijken. De meeste mensen zagen voor het eerst van hun leven een film. En nog wel met henzelf in de hoofdrol! Na afloop was het feest. De autolampen gingen aan en we hadden een grote taart meegebracht. De kinderen speelden tegen die witte muur de filmbeelden na. Het was heel bijzonder, er gebeurde echt iets, met ons en met de mensen daar. Ze zeiden dat ze in hun dorp nog nooit zo'n mooi feest hadden gehad".

Drooggevallen

Voor de uiteindelijke versie van de film heeft Mendel een paar jaar nodig. Het is een enorm gepuzzel om alle lagen en lijnen van het verhaal tot hun recht te laten komen. De muziek, die voor een groot deel is gemaakt samen met volksmuzici uit de streek, wordt door Mendel verwerkt tot één grote compositie. Vervolgens ligt de film nog een tijd te rijpen, om voortschrijdend inzicht de ruimte te geven, want intussen is hij vader geworden van een dochter en dat heeft hem veranderd. "De film voelde aanvankelijk zwaar aan, en opeens kon ik die zwaarte weghalen. Bijvoorbeeld door de voice-over opnieuw in te spreken". De film toont hoezeer Canudos nu nog de harten van mensen beroert. Stokoude mensen vertellen over de saamhorigheid, de hoop. Ze zingen liederen, doen hun dagelijkse dingen

'Als de film in het filmhuis draait, heb ik geen benul wie mijn publiek is, maar door bij mensen thuis te komen leer ik ze persoonlijk kennen'

Elke vertoning is anders, elke groep reageert anders. Sommigen denken dat ik dit doe als opstap naar het filmhuis, maar dat zou ik niet eens meer willen, huiskamervertoningen zijn veel mooier en leveren in alle opzichten meer op. Mijn film gaat over mensen en ik breng hem bij mensen. Omdat ik het zo informeel houd, zijn de verwachtingen soms laag. Dan hoor ik na afloop: ik had niet gedacht dat het zo'n professionele film zou zijn". Iedereen die de film wil zien, kan contact met Mendel opnemen. "Ik kom echt overal". Glimlachend voegt hij eraan toe: "Ik ben zelf een soort rondreizende pelgrim geworden".

Naar huis

Volgend jaar brengt Mendel zijn film naar huis. Terug naar de witte muur in het Braziliaanse gehucht waar de eerste beelden werden vertoond, en naar andere dorpen in de omgeving, de dorre Sertão. "De mensen daar moeten de film ook te zien krijgen. We willen een tournee opzetten die begint aan de oevers van het stuwmeer, in de nacht van 12 maart 2015. Een bijzondere datum, want in 1969 begonnen in die nacht de zware regens die Canudos onder water hebben gezet". Ook voor de Braziliaanse tournee heeft Mendel een soort crowdfunding bedacht. "Ik kom met mijn reizende bioscoop en projecteer de film op de muur. Er volgen altijd mooie gesprekken, en mensen mogen na afloop geven wat het hun waard was. Als de film in het filmhuis draait, heb ik geen benul wie mijn publiek is, maar door bij mensen thuis te komen leer ik ze persoonlijk kennen. Dat is geweldig.

Wie meer wil weten, de filmtrailer wil zien of een vertoning wil opzetten: www.antoniofilm.com

en turen nu en dan onder de schroeiende zon in de verte, alsof ze aan de einder de vrijstaat nog kunnen zien. Eenvoudige mensen die soms grote wijsheid bezitten, en jonge mensen die in hun taaië bezigheden worden gevolgd, in het tempo dat de verzen-gende hitte hun oplegt. En tussen-door is er het water van het stuwmeer waarin de stad is opgeslokt. De film eindigt met een overdonderende gebeurtenis die de blijvende kracht van Canudos illustreert: in 1997, na een periode van extreme droogte, vallen de ruïnes van de stad helemaal droog. Canudos wordt een bedevaartsoord. Maar de opleving is van korte duur. Het begint weer te regenen en opnieuw verdrinkt de stad.

Crowdfunding

'De Zee van pelgrim Antonio' is een aangrijpende film van 90 minuten over mensen en dromen, over hoop en heimwee, over de meedogen-loosheid van het droge land. Op zich zeer geschikt voor het filmhuis of een filmfestival. Daar heeft Mendel ervaring mee. Hij was assistent van de Tsjechische animatiefilmmaker Jan Švankmajer in 'Lunacy', een film die wereldwijd werd vertoond. En in 2006 ging een aantal van zijn eigen korte films naar tal van festivals. Eén daarvan, 'Caress', won de prijs voor de beste videocreatie in het Girona Film Festival. In datzelfde jaar be-

leefde zijn eerste lange film 'EXODUS' de première op het filmfestival van Cork. Maar hij hikte ertegenaan om deze film via reguliere kanalen uit te brengen. "Ik had niet de puf om daaraan te trekken. Het is zo'n vastgeroeste wereld, er zitten wel vijf stappen tussen jou als maker en je publiek. Eerst moet een festival zich ervoor interesseren, vervolgens hoop je dat een distributeur je film oppikt. Die moet weer de filmhuizen zien te overtuigen, en daarna mag je hopen dat het publiek komt kijken. En na een paar weken is de draaitijd voorbij, dan is je film opeens oud en niet meer interessant. Ik wilde het heel anders aanpakken".

Zijn persoonlijke netwerk is al vanaf het begin bij zijn project betrokken. Hij bouwt actief aan een achterban, en iedereen die belangstelling heeft krijgt nieuwsbrieven over de voortgang van zijn plannen, de reizen naar Brazilië, de ontmoetingen daar. Vervolgens vraagt Mendel zijn achterban om financiële steun. "In 2007 vonden veel mensen dat een raar idee: bij je publiek aankloppen om een project te financieren. Twee jaar later had opeens iedereen het over crowdfunding en was ik een soort pionier. Maar al snel ontdekte ik dat je niet steeds bij je familie, vrienden en kennissen kunt blijven aankloppen. Je moet je achterban uitbouwen, daar heb ik het

woord crowdfunding voor bedacht. In Brazilië hadden we geleerd dat er voor een vertoning van de film maar twee dingen nodig waren: een groep mensen en een witte muur. Dat moest in Nederland ook kunnen! We begonnen met twee kleine vertoningen in huiskamers in Den Haag en Amsterdam. In totaal vijftien mensen. Daaruit kwamen weer nieuwe vertoningen voort, want als iemand uit het publiek na afloop dacht: ik ken ook nog wel een groep mensen die deze film wil zien, dan kwam die persoon met ons praten. Elk publiek leidde tot nieuw publiek. Een sneeuwbaaleffect. Vorige week was in Arnhem de vijftigste vertoning, een jaar na onze start. Het is inmiddels een heuse reizende bioscoop. We zijn op allerlei plekken geweest in Den Haag, de rest van Nederland, en ook al in Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland".

Mensen

Persoonlijker kan het niet: de filmmaker die zelf zijn film aan het publiek komt laten zien en erover vertelt. De eenvoud ervan past uitstekend bij Mendels film. "Ik kom met mijn reizende bioscoop en projecteer de film op de muur. Er volgen altijd mooie gesprekken, en mensen mogen na afloop geven wat het hun waard was. Als de film in het filmhuis draait, heb ik geen benul wie mijn publiek is, maar door bij mensen thuis te komen leer ik ze persoonlijk kennen. Dat is geweldig.

Landinho Pé de Bode (72) zingt over Canudos. Beeld uit 'De Zee van pelgrim Antonio'. ▶ Foto: PR